УДК: 811.161. 2’81

Личук Марія Іванівна
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української
та іноземних мов,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв

РЕЧЕННЄВА ПРИРОДА НЕЧЛЕНОВАНИХ ПОБУДОВ

У статті описано два бачення на статус нечленованих побудов у сучасній лінгвістиці, охарактеризовано спільні та відмінні ознаки між формально-граматичними і синтаксично нечленованими реченнями.

Ключові слова: *нечленована побудова, формально-граматичне речення, граматичний статус, фразеологізоване речення, слово-речення, еквівалент речення.*

Побіжний огляд досліджень синтаксично нечленованих речень в лінгвістиці ХХ ст. дає підстави констатувати, що проблема їхнього граматичного статусу потребує ґрунтовного вивчення. Постала потреба теоретичного осмислення та дослідження їх як одиниць синтаксису усного розмовного мовлення.

Мета статті – окреслити основні характеристики синтаксично нечленованих побудов як одного із структурних типів простого речення, описати спільні та відмінні ознаки між формально-граматичними та нечленованими реченнями.

У лінгвістичній літературі на позначення комунікативних одиниць, що не співвідносяться з граматично членованими реченнями, використано низку термінопонять: «висловлення» у вузькому витлумаченні [17, 419], «квазіречення» [16, 890; 7, 108], «метакомунікативні сигнали мовця» [21, 103], «фразеорефлекси» [5, 47], «слова-речення» [6, 213; 4, 374; 26,138], «висловлювання чи комунікати» [18, 385], «фразеологізовані речення» [23, 22; 12, 12] та ін.

Деякі мовознавці розглядали синтаксично нечленовані речення широко – як еквіваленти речень [10, 19; 20, 286 – 303; 26,138]. Щоправда, вони не визначили критерії чіткого розмежування синтаксичних конструкцій, що є реченнями і еквівалентами, замінниками речень. Зокрема, О. С. Мельничук уважав таке розмежування штучним, оскільки відмінність між реченнями і еквівалентами речень часто не більша, ніж відмінність між окремими типами речень [14, 35].

В українському мовознавстві синтаксично нечленовані речення розглядають у системі простого речення. На думку І. Р. Вихованця, нечленовані речення є одним із структурних типів простих речень, який виділяють «за формальними ознаками предикативного центру» [3, 67]. К. Ф. Шульжук, визначаючи їх як периферію простого речення, уточнює, що синтаксично нечленовані речення «перебувають поза межами двоскладних і односкладних» [26, 138]. Проте він бере до уваги лише один тип нечленованих речень – слова-речення і погоджується з тими дослідниками, які вважають, що термін «нечленоване речення» «більшою мірою відображає їхню синтаксичну природу, оскільки вони можуть складатись і з сполучень слів» [Там само].

А. П. Загнітко виділяє два структурні типи речень в українській мові: власне-речення і квазіречення [7, 108]. Власне-речення постають повідомленнями про щось, їм притаманна суб’єктно-предикатна основа. Квазіречення не передають інформації, їм не притаманна суб’єктно-предикатна основа. До них він зарахував і нечленовані речення [Там само].

У сучасному мовознавстві сформувалося два погляди на синтаксично нечленовані речення:

1. Нечленовані речення замикають систему простих речень у мові [3, 67; 1, 148].

2. Через невизначеність і абстрагованість їхньої семантики, морфологічну «безформність», нечітку реалізацію модально-часового значення нечленовані речення кваліфікують як «замінники», еквіваленти речень [10, 19; 20, 286 – 303; 26, 138].

Досі не досягнуто єдності у визначенні обсягу та змісту поняття «синтаксично нечленоване речення», не створено їхньої типології. Непереконливою видається думка тих мовознавців, які пропонували вузьке витлумачення нечленованих речень, зараховували до них лише слова-речення. Є. М. Галкіна-Федорук уважала, що «назва «слова-речення», які складаються тільки з одного слова чи нерозкладного словосполучення, не випливає з їхньої семантико-синтаксичної природи, а є досить

© Личук М.І., 2014

умовним позначенням, в основі якого лежить суто кількісне визначення – «речення з одного слова» [15, 438].

У мовознавчій літературі немає усталеного визначення синтаксично нечленованого речення. У лінгвоукраїністиці нечленованими реченнями вважали слова-речення, що засвідчують їхні визначення. Зокрема, І. Р. Вихованець та К. Ф. Шульжук кваліфікують їх як структурно нечленовані синтаксичні одиниці, що виражаються частками, модальними словами і вигуками [3, 100; 26, 138]. М. У. Каранська пропонує називати нечленованим реченням «слово або стале словосполучення, котрому властива предикатна категорія модальності, що надає йому комунікативної функції речення» [11, 139]. Кваліфікуючи нечленоване речення як слово, М. У. Каранська насправді пояснює суть слів-речень. Дефініції слів-речень інших мовознавців не відрізняються від прокоментованих.

Узагальнивши подані в мовознавчій літературі визначення нечленованих речень, пропонуємо вважати ними синтаксичну непредикативну одиницю, що характеризується такими ознаками, як стійкість, відтворюваність, цілісність**,** ідіоматичність (для окремого типу й окремих видів) та вирізняється специфічним характером відношень між компонентами, виконує в мові комунікативну функцію.

Синтаксично нечленовані речення співвідносяться разом із формально-граматичними реченнями в системі структурних типів простих речень.

Дослідники синтаксично нечленованих речень стверджують, що ці структури можуть самостійно формувати комунікативні одиниці мови без інших слів [15, 398; 22, 128; 6, 213]. Ще В. В. Виноградов відзначав, що в комунікативному плані «цим висловлюванням властива інтонація повідомлення» [2, 13].

У комунікативному аспекті синтаксично нечленовані речення відображають комунікативне завдання, що постає в процесі спілкування. Значеннєві параметри таких речень уточнюються, змінюються і по-різному сприймаються саме в комунікативній ситуації. Різноманітність характеристик нечленованих речень виразніше виявляється в процесі комунікації, порівняно з тим, якби їх розглядали абстраговано від умов реалізації.

Формально-граматичні і синтаксично нечленовані речення мають кілька спільних характеристик, а саме:

1. Це комунікативні одиниці, що виконують певне комунікативне завдання: граматичні речення виражають деяке логічне судження про щось – навколишній світ загалом чи про які-небудь реалії, конкретну ситуацію, співрозмовника, його поведінку тощо. Для вираження судження граматично членовані речення мають відповідний граматичний апарат, що складається із суб'єкта та предиката. Синтаксично нечленовані речення виражають лише ставлення мовця до кого- чи чого-небудь і емоційну реакцію на зміст повідомлення, подію, поведінку співрозмовника чи третьої особи. Пор.: граматичне речення: *Взагалі наша дійсність – це колосальний детектив з елементами фантасмагорії (Л. Костенко)* і синтаксично нечленоване речення, розуміння якого потребує широкого контексту: *– Від тебе потрібна тільки одна дрібничка, – намагається переконати Кена Морґан. – Лін навчить Андрія, як це робити, й Андрій усе зробить сам – і все. – Я мушу подумати, – Кен і далі не хоче ловитися на гачок. –* ***От сухар****, – роздратовано каже мені* [Андрію – М. Л.] *Морґан у коридорі (І. Йосипів).*

2. Для формально-граматичних і синтаксично нечленованих речень характерна змістова закінченість, тобто мовці, учасники діалогічного мовлення, легко розуміють і сприймають як закінчене ціле і граматичне, і синтаксично нечленоване речення.

3. Як формально-граматичні, так і нечленовані речення мають інтонацію відносно закінченого повідомлення. Інтонація є важливим засобом формування висловлення. Для синтаксично нечленованих речень вона залишається також одним із важливих засобів вираження основного значення таких синтаксичних побудов, а також їхніх додаткових значень. Якщо в аналізі граматичного речення особливу роль відіграє інтонаційний малюнок, то в аналізі синтаксично нечленованих речень виділення якогось конкретного слова в синтаксичній побудові не змінює її значення, адже важливим у цьому разі є лише характер інтонації: передання радості, задоволення, здивування, незадоволення тощо. Напр.: *Сусідки порадили Дарусі лікування проти коклюша чаєм з підбілу, змішаним із висушеним волоссям з кукурудзи (М. Матіос) – Та що ти з ним торгуєшся! – не витримує Сергеєв. –* ***Теж мені базар! – Дійсно.*** *Ну то кінчимо торгівлю. Не хочеш підписувати – не треба (Іван Багряний);* «*Та чекай, Шу! Чого ти така пихата? Це я зізнаюся у дурному смакові…*» – «***Ах ти ж гад!***» *(Л. Денисенко).*

Значно більше відмінностей між граматичними і синтаксично нечленованими реченнями. Вони розрізняються за такими ознаками:

1. У них неоднакові змістові характеристики. Якщо формально-граматичні речення виражають судження про кого-, що-небудь, використовуючи поняття суб'єкта і предиката, то нечленовані речення

не виражають такого судження, а передають ставлення мовця до когось, чогось або емоційну реакцію. Слова-речення як один із типів синтаксично нечленованих речень можуть лише співвідноситися з логічним судженням – безпосередньо чи опосередковано. Суб'єкт і предикат в синтаксично нечленованих реченнях представлені в нерозчленованій формі.

2. Основною граматичною ознакою речення є значення предикативності. Синтаксично нечленованим реченням не властиве автономно виражене значення предикативності: емоційну реакцію передано в них безвідносно до часу, вона не модифікована в аспекті реальності / ірреальності. Це стосується також нечленованих синтаксичних побудов, до складу яких уходять дієслова, напр.: *Ну ти даєш!* (здивування); *Ну ти сказав!* (іронія, недовіра) *(розм.)* та ін. Дієслівні форми в таких синтаксичних побудовах не змінюються, вони десемантизовані, не відносять висловлення до певного (визначеного) часу, не характеризують його з погляду ймовірності чи бажальності.

3. Однією із обов'язкових ознак формально-граматичного речення є вираження об'єктивної модальності, що передає «відношення повідомлюваного до дійсності в плані реальності (здійснюваності або здійсненості) чи ірреальності (нездійсненості)» [13, 303]; вираження суб'єктивної модальності є факультативною ознакою. Синтаксично нечленовані речення характеризуються лише суб'єктивною модальністю, відповідно – тільки модусною пропозицією: орієнтовані насамперед на вираження модусу, є його концентрованим втіленням.

4. Наявність / відсутність автономно вираженої предикативності визначає здатність речення до системних формальних змін. Граматична парадигма речення може бути повною (за Н. Ю. Шведовою, семичленною) або дефектною (складається із 6 чи менше форм), однак ніколи не нульовою. Морфологічна природа компонентів синтаксично нечленованих речень – часток, вигуків і модальних слів – указує на відсутність парадигми в таких синтаксичних побудовах. Синтаксично нечленовані речення мають переважно нульову граматичну парадигму, напр.: *Поле як поле; Що ж, як ні, то ні; Ну й люди ж!; Нема що дивуватись*, або дефектну граматичну парадигму (здатні зазнавати значних граматичних формозмін), напр.: *Як вирішив, так вирішив; Що буде, то й буде!*

Наявність нульової чи дефектної граматичної парадигми в синтаксично нечленованих реченнях безпосередньо залежить від їхньої морфологічної основи, а саме від наявності в їхній структурі дієслів та особових займенників: якщо слова таких частини мови є в структурі синтаксично нечленованих речень, то в них дефектна парадигма. Зміна дієслова, що входить до складу синтаксично нечленованого речення, за часами здебільшого не є значущою, тобто не відносить висловлення до якогось моменту мовлення, є лише формальною. Напр.: ***Ох і хурделить!*** *Світу божого не видно (М. Стельмах) – Ох і хурделило!*

5. Значення формально-граматичного речення більш незалежне від ситуації спілкування, контексту, ніж синтаксично нечленованого речення. Напр.: ***Ну й пройдисвіти!*** *– захоплено дивувалося ціле товариство (Ю. Смолич)*.

Граматичне речення може співвідноситися з двома й більше пропозиціями. Його семантика має значення суб'єкта, предиката і / чи об'єкта, часто збагачується додатковими значеннями, що їх передають другорядні члени речення.

Одне синтаксично нечленоване речення може виражати кілька значень, а одним граматичним реченням ці значення передати неможливо.

6. Виконання комунікативного завдання у формально-граматичному реченні безпосередньо залежить від порядку слів у ньому, який не має аніякого значення для вираження комунікативного завдання в синтаксично нечленованих реченнях, адже їхня структура стійка. Здебільшого зміна порядку слів неможлива, бо вона призводить до зміни статусу синтаксичної одиниці.

7. Формально-граматичні і синтаксично нечленовані речення розрізняються також у структурному плані. Граматично членовані речення утворюються за певним граматичним зразком (моделлю побудови), основу якого становить суб'єкт (об'єкт) і / чи предикат. «Модель речення, – за визначенням Г. О. Золотової, – це мінімально достатнє предикативне поєднання взаємозумовлених компонентів, що утворює комунікативну одиницю з певним типовим значенням» [8, 98].

Синтаксично нечленовані речення можуть складатися з одного слова або бути багатослівними побудовами, що характеризуються високим ступенем стійкості, тобто в них неможливо виділити будь-які члени речення. Питання моделі побудови можливе лише для деяких типів синтаксично нечленованих речень. Напр.: *– Давайте ближче до діла, товариші. Не будемо пацієнта марно втомлювати. Справа не терпить. Крім того, мене чекає внизу конференція. –* ***Чудово! –*** *сказав професор. –* ***До діла – так до діла*** *(Ю. Смолич);* ***Але мені було не до сміху. Зовсім не до сміху*** *(А. Дімаров*).

8. Синтаксично нечленовані речення здебільшого не можуть виконувати роль предикативної (залежної) частини складного речення.

У системі простого речення синтаксично нечленовані речення вирізняються специфічною структурою та семантикою. Д. М. Шмельов указує на особливі ознаки таких синтаксичних побудов: певні обмеження в граматичних формах компонентів, порядку слів, інтонації та комунікативних функціях [27]. У дослідженнях пізнішого періоду він називає й інші особливості: визначена модель конструкції та спеціалізоване значення, що спирається на таку модель [25, 140].

Істотною категорійною ознакою нечленованих речень є синтаксична нечленованість. Для них не характерний поділ на головні та другорядні члени речення через відсутність синтаксичних зв'язків і відношень між компонентами та неможливість виділення суб'єкта і предиката дії у їхньому складі. Внутрішня синтаксична нечленованість зумовлена морфологічною своєрідністю таких синтаксичних побудов: її виразниками є слова, що не мають власної повноцінної семантики – такої, яка притаманна повнозначним морфологічним знакам.

Структура та семантика слів-речень і фразеологізованих речень ідентифікує їх як два різні типи синтаксично нечленованих речень.

Синтаксична зв'язаність є прикметною ознакою фразеологізованих речень – одного із типів синтаксично нечленованих речень. Вона детермінує їхню структурну організацію і впливає на семантику таких речень.

Утворення речень фразеологізованої структури не відповідає мовним традиціям побудови граматичних речень. Фразеологізовані речення формуються на основі стійкої структурної схеми, яка складається з двох чи більше компонентів, синтаксично зв'язаних між собою. Жоден із компонентів фразеологізованого речення не може вживатися без іншого: такі компоненти поєднуються на основі відношень взаємозумовленості і взаємозалежності. На специфічний характер відношень між компонентами фразеологізованих реченнях вказує і Н. Ю. Шведова, підкреслюючи, що «словоформи зв'язуються одна з одною ідіоматично» [17, 383].

Модель фразеологізованого речення включає обов'язковий неповторюваний компонент аналітичної будови, виражений частками, сполучниками, прийменниками, вигуками, а також займенниками в певних граматичних формах з послабленим чи втраченим лексичним значенням, дієслівними формами *є, немає (нема)* тощо. Синтаксична зв'язаність, передбачаючи способи сполучуваності граматичних форм у межах речень фразеологізованої структури, визначає широкі лексико-граматичні потенції залежних змінюваних компонентів, напр.: *Чухно. А я завжди такий!* ***Порядок є порядок*** (І. Драч); «*Та чекай, Шу! Чого ти така пихата? Це я зізнаюся у дурному смакові…*» – «***Ах ти ж гад!***» *(Л. Денисенко); Ліда промовчала. Вона здогадувалася, що може сказати професор хворому Середі. – Скаже-скаже, – швидко проговорила сестра, ховаючи очі. –* ***На те він і професор.*** *Ви не забули, що у вас сьогодні переливання? (О. Васильківський).* Змінювані залежні компоненти мають різне частиномовне вираження – від іменників, дієслів як найактивніших повнозначних частин мови до прикметників, прислівників, часток тощо.

Стійку (зв'язану) структурну схему фразеологізованих синтаксичних побудов визначає можливість / неможливість поширення опорного компонента залежними. Сполучуваність між компонентами стійкої структурної схеми фразеологізованого речення визначена порядком місцерозташування опорного незмінюваного щодо залежного (залежних) компонентів. Внутрішня сильна сполучуваність визначена а) препозиційним місцерозташуванням постійного компонента, напр.: *Мене чекає солодка нагорода. І вино, і чисті простирадла, і тіло жінки – легке, мов тростинка, глибоке, мов колодязь.* ***Чим я не*** *Адам! (Ю. Андрухович);* б) інтерпозиційним місцерозташуванням постійного компонента, напр.: *Лагідно торкнулася пальцями його руки, мовила тихо, майже пошепки:* «*Не час зараз про це, Андрійку. Розумієш, не час..* «. «*Ну, що ж. Після останнього,* ***так*** *після останнього*» *(І. Головченко, О. Мусієнко).* Внутрішня слабка сполучуваність простежується у змішаній позиції (препозиційно-інтерпозиційне місцерозташування) постійного компонента, як-от: *– Краще жартувати, аніж хорувати, – затям собі теє, Василю. –* ***Тільки*** *мого сміху,* ***що*** *з тобою (Б. Лепкий);* ***От*** *весело,* ***так*** *весело! (Є. Гуцало).*

У формальному плані синтаксична зв'язаність речень фразеологізованої структури визначає їхню структурну організацію: детермінує встановлений чіткий порядок для компонентів – опорного (незмінюваного) і залежних від нього одного чи двох, а незворотність порядку місцерозташування обов'язкових незмінюваних і змінюваних компонентів унеможливлює структурні варіанти таких синтаксичних побудов.

Синтаксична зв'язаність має вираження у семантичному плані. Г. А. Золотова зауважує, що фразеологізовані речення нерозчленовано виражають «певний непонятійний …зміст (тобто не

дорівнюють судженню)»; «не містять повідомлення, однак виражають емоційно-вольову чи ментальну, усвідомлену чи автоматичну реакцію мовця» [9, 389 – 400]. Семантика фразеологізованого речення – це значення моделі, що створюється постійною, фразеологізованою схемою її побудови, фіксованою, закріпленою організацією її компонентів.

Нечленовані речення виражають акт думки в нерозчленованій формі, значення якого дорівнює значенню ствердного та заперечного речення. Тому нечленовані синтаксичні побудови проявляють тенденцію до виокремлення в самостійне інтонаційно завершене речення, яке перебуває в певних відношеннях із контекстом.

Тісний зв'язок з контекстом – важлива семантична ознака синтаксично нечленованих речень загалом. Значення ствердження та заперечення, що вони передають, є наслідком дії контекстуального оточення, визначені ситуацією мовлення. Здебільшого нечленовані речення «отримують» значення під безпосереднім впливом препозитивного контексту. Напр.: *Може, думають примусити людство заговорити якоюсь новою мовою? **А дзуськи!** (П. Загребельний); А що, як це Чіпаріу поїхав з Гальваненском за шофера? Може, він налякався тут і зрадив Сахно?.. Хоча при чому тут зрада! Хіба десь загрожує якась небезпека? **Ні** (Ю. Смолич).*

Значення синтаксично нечленованих речень не може вимірюватися поняттям, однак воно є предметним, як і значення будь-якого слова чи формально-граматичного речення. Відмінність простежується у характері предметності: у граматичних реченнях під предметністю розуміють абстраговану сутність предмета, для нечленованих речень – це поєднання об'єктивного і суб'єктивного, логічно нерозчленованого та морфологічно експлікованого / імплікованого.

Отже, нечленовані речення – специфічні у структурному та семантичному планах одиниці синтаксису усного розмовного мовлення. Саме тенденція до мінімізації синтаксичних структур в усно-діалогічному мовленні активно продукує появу та вживання синтаксично нечленованих речень. Їхня реченнєва природа увиразнена подібністю до формально-граматичних речень: це комунікативні одиниці, що виражають ставлення мовця до кого-, чого-небудь чи емоційну оцінку на зміст повідомлення, якусь подію, чиюсь поведінку тощо; характерна змістова закінченість; мають інтонацію закінченого повідомлення. Відмінні від граматичних речень ознаки нечленованих речень указують на їхню окремішність в континуумі синтаксичних одиниць загалом.

Синтаксично нечленоване речення – це згорнутий репрезентант формально-граматично членованого речення.

Література

1. Бабайцева В. В. Русский язык: Синтаксис и пунктуация / В. В. Бабайцева. – М.: Просвещение, 1979. – 269 с.
2. Виноградов В. В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения (На материале русского языка) / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1954. – № 1. – С. 3 – 29.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
4. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська. – К.: «Пульсари», 2004. – 400 с.
5. Гак В. Г. Фразеорефлексы в этнокультурном аспекте / В. Г. Гак // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 1995. – № 4. – С. 47 – 55.
6. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. Просте речення: еквіваленти речення / П. С. Дудик. – К.: Наук. думка, 1973. – 288 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис: [монографія] / А. П. Загнітко.– Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
8. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – М.: Наука, 1982. – 368 с.
9. Золотова Г. А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г. А. Золотова, Н. К. Онипенко, М. Ю. Сидорова / под ред. Золотовой Г. А. – М.: Изд-во Моск. ун-та; Ин-та русского языка РАН, 1998. – 528 с.
10. Іванова Л. П. Еквіваленти речень у російській мові / Л. П. Іванова. – Мовознавство. – 1980. – № 1. – С. 19 – 25.
11. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови / М. У. Каранська. – К.: НМК МО, 1992. – 399 с.
12. Личук М. І. Ступені фразеологізації речень / М. І. Личук, В. Д. Шинкарук. – Чернівці: Рута, 2001. – 136 с.
13. Ляпон М. В. Модальность / М. В. Ляпон // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М.: Большая советская энциклопедия, 1998. – С. 303 – 304.
14. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук. – К.: АН УРСР, 1966. – 324 с.

15. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М.: Учпедгиз, 1956. – 511 с.
16. Русская грамматика. – Прага : Acad., 1979. – 1. XXXI. – 664 с.; 2. XIV. – С. 665 – 1093.
17. Русская грамматика: в 2-х т. – Т. 2. Синтаксис. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
18. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: [навчальний посібник] / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.
19. Современный русский язык: Морфология. Синтаксис / [под ред. Е. М. Галкиной-Федорук]. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1964. – Ч. ІІ. – 638 с.
20. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1972. – 515 с.
21. Чхетиани Т. Д. Метакоммуникативные сигналы слушающего в фазе поддержания речевого контакта / Т. Д. Чхетиани // Языковое общение: Единицы и регулятивы. – Калинин: КГУ, 1987. – С. 103 – 106.
22. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – 4-е изд. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 620 с.
23. Шведова Н. Ю. О некоторых типах фразеологизированных конструкций в строе русской разговорной речи / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. – 1958. – № 2. – С. 93 – 100.
24. Шмелев Д. Н. О «связанных» синтаксических конструкциях в русском языке / Д. Н. Шмелев // Вопросы языкознания. – 1960. – № 5. – С. 47 – 60.
25. Шмелев Д. Н. Синтаксическая членимость высказывания в современном русском языке [Текст] / Д. Н. Шмелев. – М.: Наука, 1976. – 152 с.
26. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2004. – 408 с.

References

1. Babaitseva V. V. Russkii iazyk: Sintaksis i punktuatsiia / V. V. Babaitseva. – M.: Prosveshchenie, 1979. – 269 s.
2. Vinogradov V. V. Nekotorye zadachi izucheniia sintaksisa prostogo predlozheniia (Na materiale russkogo iazyka) / V. V. Vinogradov // Voprosy iazykoznaniia. – 1954. – № 1. – S. 3 – 29.
3. Vykhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy: Syntaksys / I. R. Vykhovanets. – K.: Lybid, 1993. – 368 s.
4. Vykhovanets I. Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy / Ivan Vykhovanets, Kateryna Horodenska. – K.: «Pulsary», 2004. – 400 s.
5. Gak V. G. Frazeorefleksy v etnokul'turnom aspekte / V. G. Gak // Nauchnye doklady vysshei shkoly. Filologicheskie nauki. – 1995. – № 4. – S. 47 – 55.
6. Dudyk P. S. Syntaksys suchasnoho ukrainskoho rozmovnoho literaturnoho movlennia. Proste rechennia: ekvivalenty rechennia / P. S. Dudyk. – K.: Nauk. dumka, 1973. – 288 s.
7. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: [monohrafiia] / A. P. Zahnitko.– Donetsk: DonNU, 2001. – 662 s.
8. Zolotova G. A. Kommunikativnye aspekty russkogo sintaksisa / G. A. Zolotova. – M.: Nauka, 1982. – 368 s.
9. Zolotova G. A. Kommunikativnaia grammatika russkogo iazyka / G. A. Zolotova, N. K. Onipenko, M. Iu. Sidorova / pod red. Zolotovoi G. A. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta; In-ta russkogo iazyka RAN, 1998. – 528 s.
10. Ivanova L. P. Ekvivalenty rechen u rosiiskii movi / L. P. Ivanova. – Movoznavstvo. – 1980. – # 1. – S. 19 – 25.
11. Karanska M. U. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy / M. U. Karanska. – K.: NMK MO, 1992. – 399 s.
12. Lychuk M. I. Stupeni frazeolohizatsii rechen / M. I. Lychuk, V. D. Shynkaruk. – Chernivtsi: Ruta, 2001. – 136 s.
13. Liapon M. V. Modal'nost' / M. V. Liapon // Iazykoznanie. Bol'shoi entsiklopedicheskii slovar' / [gl. red. V. N. Iartseva]. – 2-e izd. – M.: Bol'shaia sovetskaia entsiklopediia, 1998. – S. 303 – 304.
14. Melnychuk O. S. Rozvytok struktury slovianskoho rechennia / O. S. Melnychuk. – K.: AN URSR, 1966. – 324 s.
15. Peshkovskii A. M. Russkii sintaksis v nauchnom osveshchenii / A. M. Peshkovskii. – M.: Uchpedgiz, 1956. – 511 s.
16. Russkaia grammatika. – Praga : Acad., 1979. – 1. KhKhKhI. – 664 s.; 2. KhIV. – S. 665 – 1093.
17. Russkaia grammatika: v 2-kh t. – T. 2. Sintaksis. – M.: Nauka, 1980. – 710 s.
18. Slynko I. I. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemni pytannia: [navchalnyi posibnyk] / I. I. Slynko, N. V. Huivaniuk, M. F. Kobylianska. – K.: Vyshcha shk., 1994. – 670 s.
19. Sovremennyi russkii iazyk: Morfologiia. Sintaksis / [pod red. E. M. Galkinoi-Fedoruk]. – M.: Izd-vo Mosk. gos. un-ta, 1964. – Ch. II. – 638 s.
20. Suchasna ukrainska literaturna mova: Syntaksys / [za zah. red. I. K. Bilodida]. – K.: Nauk. dumka, 1972. – 515 s.
21. Chkhetiani T. D. Metakommunikativnye signaly slushaiushchego v faze podderzhaniia rechevogo kontakta / T. D. Chkhetiani // Iazykovoe obshchenie: Edinitsy i reguliativy. – Kalinin: KGU, 1987. – S. 103 – 106.

22. Shakhmatov A. A. Sintaksis russkogo iazyka / A. A. Shakhmatov. – 4-e izd. – L.: Uchpedgiz, 1941. – 620 s.

23. Shvedova N. Iu. O nekotorykh tipakh frazeologizirovannykh konstruktsii v stroe russkoi razgovornoi rechi / N. Iu. Shvedova // Voprosy iazykoznaniia. – 1958. – № 2. – S. 93 – 100.

24. Shmelev D. N. O «sviazannykh» sintaksicheskikh konstruktsiiakh v russkom iazyke / D. N. Shmelev // Voprosy iazykoznaniia. – 1960. – № 5. – S. 47 – 60.

25. Shmelev D. N. Sintaksicheskaia chlenimost' vyskazyvaniia v sovremennom russkom iazyke [Tekst] / D. N. Shmelev. – M.: Nauka, 1976. – 152 s.

26. Shulzhuk K. F. Syntaksys ukrainskoi movy / K. F. Shulzhuk. – K.: Akademiia, 2004. – 408 s.

Лычук Мария Ивановна, кандидат филологических наук, доцент, профессор кафедры украинского и иностранных языков, Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств

ПРЕДЛОЖЕНЧЕСКАЯ ПРИРОДА НЕЧЛЕНИМЫХ СТРОЕНИЙ

В статье описаны два взгляда на статус нечленимых строений в современной лингвистике, осуществлена характеристика общих и отличительных признаков между формально-грамматическими и синтаксически нечленимыми предложениями.

Ключевые слова: нечленимое строение, формально-грамматическое предложение, грамматический статус, фразеологизированное предложение, слово-предложение, эквивалент предложения.

Mariya Lychuk, PhD in Philology, associate professor of the Ukrainian and foreign languages chair, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

SENTENCE-RELATED FEATURES OF UNDIVIDED UNITS

The article describes two views of modern linguistics on the status of undivided units, and dwells upon convergent and divergent features between formally grammatical and syntactically undivided sentences.

A quick overview of linguistic researches over the XX century on syntactically undivided sentences lays the grounds for the need of a comprehensive research of their status in grammar.

In modern linguistic studies there are 2 views on syntactically undivided sentences:

1. Undivided sentences complete the system of simple sentences in a language.
2. Due to uncertain and abstract character of their semantics, lack of their morphological forms and indistinct realization of modal and temporal meanings, undivided sentences are considered to be “substitutes” or equivalents of sentences.

Nowadays, there is no common view on the extent and definition of the term ‘syntactically undivided sentence’, as well as no typology is introduced. In the Ukrainian language studies a sentence word (also called a one-word sentence) used to be an undivided one. Summarizing definitions of undivided sentences given in the scientific literature, we suggest that an undivided sentence is a syntactically non-predicative unit with the following characteristics: a stable, reproducible, unified and idiomatic (for a particular type and certain kinds) unit with specific relations between its components and which performs a communicative function in a language.

Syntactically undivided sentences correlate with formally grammatical sentences in the domain of structurally simple sentences.

Formally grammatical and syntactically undivided sentences have both convergent and divergent features.

In the system of simple sentences undivided sentences are distinctive for their structure and semantics. Syntactical indivisibility constitutes a key categorical feature of undivided sentences. They cannot be divided into principal and secondary parts due to the lack of syntactical relations and links between its components as well as the impossibility to figure out subjects and predicates in their structure. The internal syntactical indivisibility is conditioned by morphological peculiarities of such syntactic units: they are expressed by words which do not have self-sufficient semantics in contrast to meaningful morphologic units.

The structure and semantics of one-word sentences and phraseologised sentences determine them as two different types of syntactically undivided sentences.

The way how sentences of a phraseological structure are created does not correspond to that of formally grammatical sentences. Phraseologised sentences are composed on the basis of a fixed structural scheme which includes two or more syntactically interrelated components.

Syntactical interconnectedness is a typical feature of phraseological sentences which are considered to be a kind of syntactically undivided sentences. The interconnectedness determines the structural arrangement and semantics of such sentences.

Undivided sentences express a conception in the form which cannot be divided, and have both affirmative and negative meaning. Hence, syntactically undivided units tend to be singled out as independent intonationally complete sentences with a certain reference to the context.

Undivided sentences are syntactic units of a spoken language with a specific structure and semantics.

Key words: undivided structure, formally grammatical sentence, status in grammar, phraseologised sentence, one-word sentence, equivalent of a sentence.